

7. A fiatalok iskolai végzettségének változása Magyarországon és az Európai Unióban

Varga Júlia

1. Bevezetés

Az országok humántőke-állománya, a népesség iskolázottsága és készségei a gazdasági növekedés és a termelékenység növekedésének egyik fő mozgatórugója. A kérdést könyvtárnyi irodalom vizsgálja (lásd pl. Hanushek–Woessmann 2023). Ma már az is széles körben elfogadott, hogy a humán tőke minőségének javítása az egyik legfontosabb követendő politika, ha a közepes jövedelmű országok ki akarnak kerülni a közepes jövedelem csapdájából, és hogy nemcsak a felsőoktatás, hanem a készségek és kompetenciák diverzifikáltságának mértéke is meghatározó (Agénor–Canuto 2015; Agénor 2017). Azokat a készségeket és kompetenciákat, melyeket a nemzetközi kategorizálás szerinti felső középfokú oktatásban (ISCED3)¹, vagyis a magyar terminológia szerinti középfokú oktatásban lehet megszerezni, egyre inkább a sikeres munkaerőpiaci belépéshez szükséges minimumkövetelménynek tekintik. Ez a képzettségi szint szükséges a későbbi továbbtanuláshoz, valamint ahhoz, hogy az egyén sikeresen vehessen részt egy későbbi életszakaszban munka közbeni képzésben vagy felnőttképzésben, hogy alkalmazkodni tudjon a változó munkaerőpiaci követelményekhez (Brunello–Rocco 2017). A minőségi felsőoktatást pedig létfontosságúnak tekintik, ha a gazdaságok az egyszerű termelési folyamatokon és termékeken túlmutató értékláncot kívánnak létrehozni. A felsőfokú végzettségük iránti kereslet növekedéséhez járult hozzá a digitalizáció, robotizáció és automatizáció is (Albinowski–Lewandowski 2024).

¹ISCED (*International Standard Classification of Education*) az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere. Az ISCED besorolási rendszer többféle szempontot figyelembe véve sorolja be az oktatási programokat oktatási szintekbe. Az ISCED3-ba, a felső középfokú oktatás szintjébe nemcsak a felsőfokú továbbtanulásra is felkészítő programok vannak besorolva, hanem azok az általában rövidebb tanulmányi idejű szakképző programok is, melyek nem kínálnak közvetlen továbbtanulási lehetőséget a tanulmányok befejezése után, mint például a magyar érettségit nem adó középfokú szakképző intézmények (jelenlegi nevükön a szakképző iskolák). Az ilyen programok viszonylag ritkák az európai országokban, súlyuk a középfokú oktatásban befolyásolja az adott országban az ISCED3 szintet elért népesség képességszintjét.

A humán tőke szerepének felismerése a magyarázata annak, hogy az Európai Unió stratégiai célokat és konkrét célértékeket határozott meg a tagállamok számára a fiatal népesség iskolázottságával kapcsolatban. Az Európai Bizottság az *Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája* címmel (COM 2010) közreadott célkitűzései az oktatást tekintette az egyik kiemelt területnek. Ekkor fogalmaztak meg először számszerű célértékeket is a fiatal népesség végzettségével kapcsolatban. Az újabb, 2021-ben elfogadott stratégia *Fenntartható Európa 2030-ra* címmel pedig (COM 2021) 2030-ig jelölt ki számszerű oktatásra vonatkozó célokat a tagállamok számára. E célok megfogalmazásával arra kívánják ösztönözni a tagállamokat, hogy egyrészt törekedjenek az aluliskolázott fiatalok arányának csökkenésére, másrészt arra, hogy növekedjen a felsőfokú végzettségűek aránya a fiatal korcsoportokban.

A 2020-ra kitűzött számszerű cél a korai iskolaelhagyók arányának 10%-ra való csökkentése és a felsőfokú végzettségű fiatalok (25–34 évesek) 40%-os arányának elérése volt. A 2030-ig megfogalmazott újabb célértékek a korai iskolaelhagyók arányának 9% alá való csökkentését, és a felsőfokú végzettséggel rendelkező 25–34 évesek 45%-os szintjének elérését jelölték ki. A korai iskolaelhagyás kiegészítő mutatójaként kezdték el újabban monitorozni a legalább felső középfokú végzettséggel rendelkező 20–24 évesek arányát is (COM 2021: 5. lj.). A 2030-ig kitűzött célértékként pedig a legalább középfokú végzettségű 20–24 évesek arányának 90%-ra növelését jelölték ki tagállamonként (Eurostat 2024).

Ez a tanulmány egyszerű leíró elemzés segítségével azt mutatja be, hogy hogyan változott a fiatalok iskolai végzettség szerinti összetétele és oktatási részvétele Magyarországon 2014 és 2023 között a többi EU-orsszággal és az Európai Unió által meghatározott célértékekkel összevetve. A tanulmány kitér a változások lehetséges magyarázataira is, de azt, hogy a potenciális okok milyen mértékben járultak hozzá a változásokhoz, nem vizsgálja, az további kutatásokat igényel.

2. A korai iskolaelhagyók aránya

A fiatalok végzettség szerinti megoszlása, így a legalább középfokú végzettségűek aránya is, egy adott pillanatban megfigyelhető állapotot rögzít. A felmérés időpontjában elért legmagasabb végzettségre vonatkozik, ami nem feltétlenül tükrözi a későbbi végzettség szerinti megoszlást, hiszen a megfigyelt korosztályból néhányan még tanulhatnak, s végül magasabb végzettséggel fejezhetik be tanulmányaikat. Az iskolai végzettség, különösen a fiatalok végzettsége időben változik. Ezt a hatást igyekszik megragadni a korai iskolaelhagyók aránya.

Korai iskolaelhagyónak azokat a 18–24 éves fiatalokat tekintik, akiknek általános iskolai, vagy annál alacsonyabb végzettségük van, és nem vesznek részt sem iskolarendszerű, sem iskolarendszeren kívüli képzésben. Azok a

fiatalok, akik 24 éves korukra sem szereztek középfokú végzettséget és nem is folytatnak tanulmányokat, nagy valószínűséggel megmaradnak a középfokúnál alacsonyabb végzettségűek között. Empirikus tapasztalatok szerint e csoport jelenlegi és jövőbeli munkaerőpiaci esélyei nagyon kedvezőtlenek, ők vannak a leginkább kitéve annak a veszélynek, hogy nem találnak állást, és a későbbi képzési lehetőségeket is csak nagyon korlátozottan tudják kihasználni, ezért alkalmazkodóképességük is igen gyenge. Ebből következően a korai iskolaelhagyók arányának csökkentését az egyének és a társadalom szempontjából is kiemelt fontosságúnak tartja az Európai Unió.

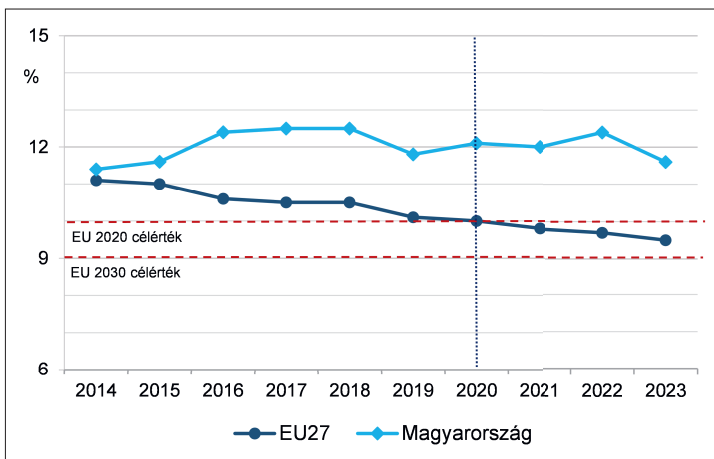
Az 1. ábra a korai iskolaelhagyók arányának 2014 és 2023 közötti változását mutatja be az EU27-országok² átlagában és Magyarországon, a 2. ábra pedig ugyanennek az arálynak az alakulását nemek szerint. 2014-ben a teljes megfelelő korú népességben a korai iskolaelhagyók aránya alig volt nagyobb Magyarországon, mint az EU27 átlaga, 11,4% a 11,1%-kal szemben. Ezt követően azonban az EU-országok átlagában folyamatosan csökkent a korai iskolaelhagyók aránya és 2019-re elérték a 2020-ra kijelölt 10%-os célértéket. Ezzel ellentétben Magyarországon 2014 és 2016 között nagyjából 1 százalékponttal, 11,4%-ról 12,5%-ra nőtt a korai iskolaelhagyók aránya, majd kisebb hullámmzással ezen a szinten is maradt egészen 2022-ig. 2023-ban aztán csökkenést látunk, de az ekkor mért arány így is 0,2 százalékponttal nagyobb volt a 2014-ben mért értéknél, és 1,6 százalékponttal meghaladta a 2020-ra kijelölt 10%-os uniós célértéket (1. ábra).

Az EU27-országok átlagát tekintve a férfiak között mindvégig jóval magasabb volt a korai iskolaelhagyók aránya, mint a nők között (2. ábra). Annak ellenére, hogy 2014 és 2023 között csökkent a férfiak körében a korai iskolaelhagyók aránya, és a teljes időszakban csökkenő trend mellett mozgott az EU27-országok átlagában, az arány mindvégig az Unió által kijelölt célértékek felett maradt. A nők körében a korai iskolaelhagyók aránya már 2014-ben az akkori uniós célkitűzésnél alacsonyabb volt az EU27 átlagában, és ez az arány mindvégig javult, s 2023-ra már jóval kisebb volt a 2030-as célkitűzésnél is (7,7%).

Magyarországon a férfiak között 12–13% között stagnált az arány. Mivel az EU27 átlagában mindeközben egy enyhén csökkenő trend volt megfigyelhető, kicsit nőtt a lemaradásunk a korai iskolaelhagyók férfiak közötti arányát tekintve. Jóval nagyobb változások történtek viszont a magyar nők esetében: 2014 és 2017 között csaknem 3 százalékponttal nőtt körükben a korai iskolaelhagyók aránya, majd egy 2019-ig tartó csökkenő szakaszt követően arányuk ismét nőni kezdett 2022-ig. Az EU27 és Magyarország között megfigyelhető különbség pedig nagymértékben nőtt. 2014-ben még kevesebb mint 1 százalékponttal volt nagyobb a magyar nőkre vonatkozó arány, mint az EU27 átlaga, 2023-ban már csaknem 3 százalékponttal.

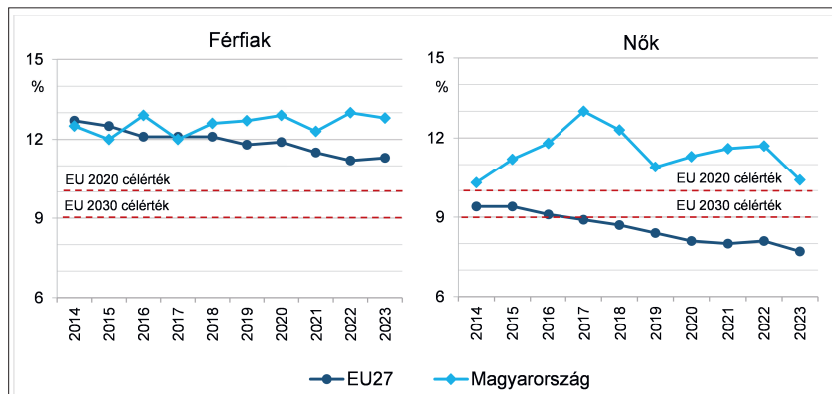
²Az Egyesült Királyság adatai nem szerepelnek az EU27-országok átlagában.

1. ábra. A korai iskolaelhagyók aránya Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)



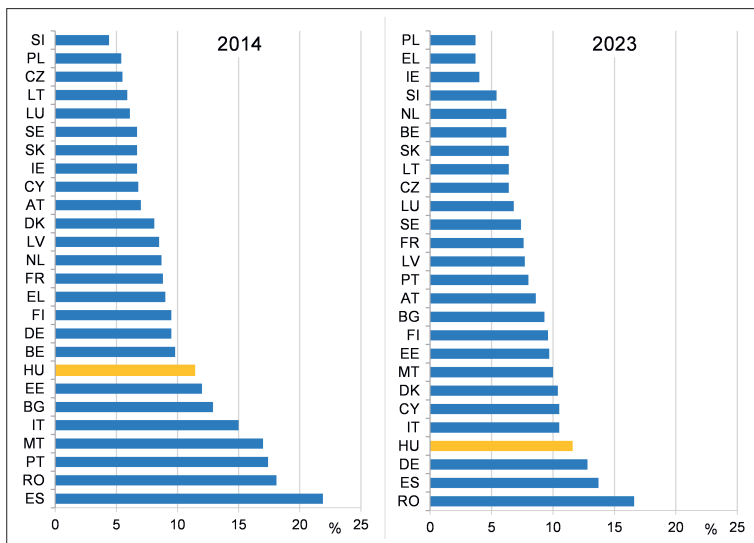
Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_14/default/table.

2. ábra. A korai iskolaelhagyók aránya nemek szerint Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_14/default/table.

3. ábra. A korai iskolaelhagyók aránya az EU-országokban, 2014-ben és 2023-ban (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_14/default/table.

Országnevek rövidítése: AT: Ausztria; BE: Belgium; BG: Bulgária; CY: Ciprus; CZ: Csehország; DE: Németország; DK: Dánia; EE: Észtország; EL: Görögország; ES: Spanyolország; FI: Finnország; FR: Franciaország; HU: Magyarország; HR: Horvátország; IE: Írország; IT: Olaszország; LT: Litvánia; LU: Luxemburg; LV: Lettország; MT: Málta; NL: Hollandia; PL: Lengyelország; PT: Portugália; RO: Románia; SE: Svédország; SI: Szlovénia; SK: Szlovákia.

A 3. ábra országok szerint részletezve mutatja be, mekkora volt a korai iskolaelhagyók aránya az EU-országokban és Magyarországon 2014-ben és 2023-ban. Az adatok azt mutatják, hogy összességében 2023-ra már 15 ország elérte a 2030-ra a kitűzött 9%-os szintű célt (Görögország, Lengyelország, Írország, Szlovénia, Belgium, Hollandia, Csehország, Litvánia, Szlovákia, Luxemburg, Svédország, Franciaország, Lettország, Portugália, Ausztria). A skála másik végén Románia, Spanyolország, Németország és Magyarország található, ahol az arány nemcsak a 2030-as, hanem a 2020-as célértéktől is elmaradt. Míg 2014-ben hét tagállamban volt nagyobb a korai iskolaelhagyók aránya, mint Magyarországon, 2023-ban már csak három ilyen országot találunk. A három ország közül kettőben, Spanyolországban és Romániában 2014-ben nagyon magas volt a korai iskolaelhagyók aránya, ezek az országok komoly javulást értek el a mutatóban 2014 és 2023 között, szemben Magyarországgal. Egyetlen olyan ország volt hazánk mellett, ahol romlott a mutató értéke, Németország.

Itt ugyan 2014-ben még kisebb (9,5%) volt a korai iskolaelhagyók aránya, mint a 2020-ra kijelölt uniós célérték, és az érték 2020-ig mindvégig a 10%-os érték körül maradt, azonban 2021-ben csaknem 13%-ra emelkedett. Ebben a növekedésben jelentős szerepet játszott, hogy ekkor hirtelen megnőtt a migrációs háttérű fiatalok aránya Németországban³, akik körében nagyon sok a korai iskolaelhagyó.

Magyarországon nem volt hasonló, külső oka a korai iskolaelhagyók aránya növekedésének. Nálunk, a változást belső okok idézték elő, oktatáspolitikai változások, az iskolarendszer kudarcai, a tanulók összetételének változása és esetleg a fiatalok szelektív, az iskolázottakat nagyobb arányban érintő kivándorlása.

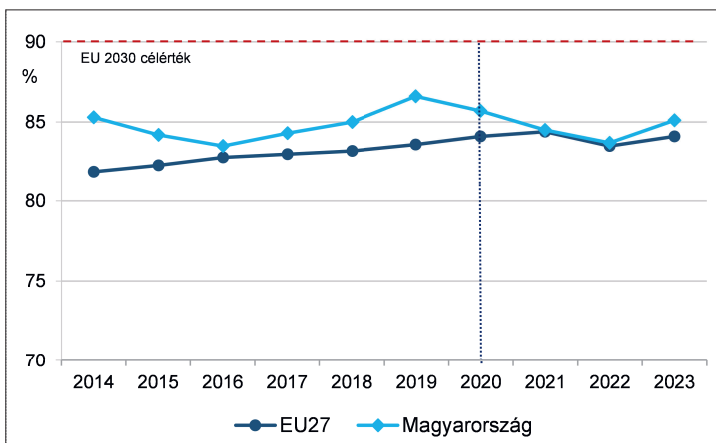
3. A legalább középfokú végzettségűek aránya a 20–24 éves népességben

A 4. ábra a legalább középfokú (ISCED3) végzettségűek arányának változását mutatja be a 20–24 éves népesség körében, az EU27-országok átlagában és Magyarországon 2014 és 2023 között. 2014-ben a magyar fiatalok között 3 százalékponttal nagyobb arányban voltak olyanok, akiknek legalább középfokú végzettségük volt, mint az EU-átlag (85,3% a 81,9%-kal szemben). Ezt követően, Magyarország az EU-országokétól eltérő pályát járt be. Míg az EU-országokban a középfokú végzettségű fiatalok arányának átlaga egyenletesen nőtt 2014 és 2023 között (a 2022-ben megfigyelt átmeneti visszaeséstől eltekintve), addig Magyarországon 2014 és 2016 között először 2 százalékponttal csökkent arányuk, majd 2019-ig 87%-ra nőtt, ezt követően ismét csökkenni kezdett, és 2022-ig jelentősen, 83,7%-ra esett arányuk. Bár 2023-ra kismértékben nőtt a magyarországi arány az előző évhez viszonyítva, de 2023-ban így is kisebb maradt, mint a 2014-ben megfigyelt érték. Vagyis, míg az EU27 átlagában egy lassú, de egyenletes növekedést láthattunk, Magyarországon a 2016 és 2019 közötti növekedési szakaszt 2019 és 2022 között egy nagyobb mértékű csökkenés követte.

A nők között Magyarországon is, és az EU-országok átlagában is nagyobb volt a legalább középfokú végzettségűek aránya, mint a férfiak körében. 2014-ben még mindkét nem esetében a magyar arány meghaladta az EU-országok átlagát (5. ábra). A magyar 20–24 éves nők között a legalább középfokú végzettségűek aránya 2014 és 2023 között kisebb hullámmal az EU27 átlaga körül maradt 2014 és 2023 között. A 20–24 éves magyar férfiak között a legalább középfokú végzettségűek aránya nagyjából 5 százalékponttal csökkent 2019 és 2022 között, és ezzel csaknem eltűnt az EU27-országok átlagához mért korábbi előnyünk.

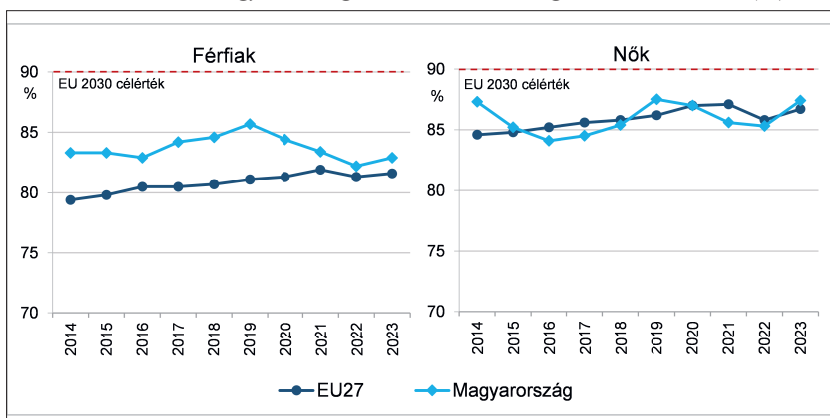
³Lásd erről bővebben a német szövetségi kormány *The Government Report on Wellbeing in Germany* című kiadványát (The Federal Government of Germany 2017).

4. ábra. A legalább középfokú (ISCED3) végzettségűek aránya a 20–24 éves népességben Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)



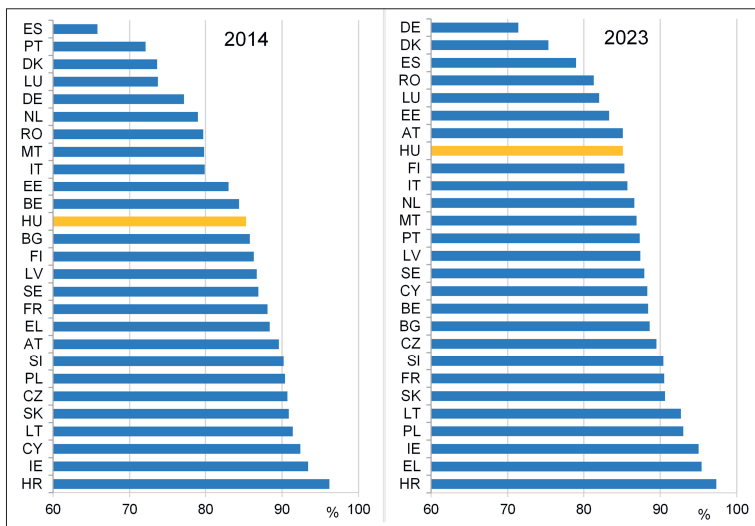
Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_03_custom_12963055/default/table.

5. ábra. A legalább középfokú végzettségűek aránya a 20–24 éves népességben nemek szerint Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_03_custom_12963055/default/table.

6. ábra. A legalább középfokú végzettségűek aránya a 20–24 éves népességben, az EU-országokban, 2014-ben és 2023-ban (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_03_custom_12963055/default/table.

Megjegyzés: Az országnevek rövidítésének feloldását lásd a 3. ábra alatt.

A 6. ábra azt veti össze, hogy az egyes EU-országokban a 20–24 évesek mekkora hányadának volt legalább felső középfokú végzettsége 2014-ben és 2023-ban. 2014-ben még 11 EU-országban volt kisebb a 20–24 évesek között a legalább felső középfokú végzettségűek aránya, mint Magyarországon, 2023-ban már csak hat ilyen ország volt, vagyis hazánk lejjebb csúszott a rangsorban a többi tagállammal való összevetésben.

4. Regionális különbségek a középfokú végzettségűek és a korai iskolaelhagyók arányában Magyarországon

Mindkét eddig tárgyalt mutató alakulásában komoly regionális különbségeket lehet megfigyelni. Európai régiós szinten 2022-re vannak legfrissebb összehasonlítható nemzetközi adatok. A közül a 240 NUTS⁴ szintű régió közül, amelyekről rendelkezésre állnak adatok, a régiók 40%-a már elérte a 2030-ig célul kitűzött,

⁴A NUTS régiókról részletesebben lásd a KSH leírását https://www.ksh.hu/teruletiasz_eu_nuts.

a legalább középfokú végzettségük 90%-os arányát, és 17 olyan régió volt az EU területén, ahol ez az iskolázottsági mutató 2022-ben már 95%-os szinten volt.

A magyarországi NUTS2 régiók⁵ közül egyedül Budapesten volt nagyobb az arány 90%-nál (90,5%). A tartomány másik végén 21 olyan európai régió volt, ahol a 20–24 éves fiatalok kevesebb, mint 70%-a érte el legalább a középfokú végzettséget 2022-ben. Bár ezek közé egyetlen magyar régió sem került be, de az Észak-Magyarország régió azok közé tartozik, amely megközelítette ezt a szintet: itt 2022-ben 71,8% volt a legalább középfokú végzettségű fiatalok aránya (Eurostat 2023). Egy további régióban, az Észak-Alföldön volt még alacsony ez az arány (79,6%). A többi magyarországi régióban 80% és 90% között alakult a 20–24 évesek körében a legalább a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya.

A régiós arányok többféle hatást tükröznek. A különféle régiókban lakók eltérő szociális összetételének, az eltérő oktatási lehetőségeknek a hatását, de annak a hatását is mutatják, hogy az emberek egyik régióból és másikba költöznek, ha megszereztek egy bizonyos végzettséget, azért, hogy munkát találjanak vagy folytassák tanulmányaikat, mert ott szélesebb körű munkaerőpiaci és oktatási lehetőségek várnak rájuk.

A magyarországi nagyrégiókra vonatkozó átlagok *változásáról* 2019 és 2022 közötti adatok állnak rendelkezésünkre, ebben az időszakban csak a Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl régióban nőtt a legalább középfokú végzettségű 20–24 évesek aránya, a többi régióban viszont csökkent az arány.

Érdeemes a magyar adatokat a régiósnál részletesebb bontásban is megvizsgálni, hogy lássuk, mi idézhette elő az országos átlagok, illetve a regionális adatok változását. Csak néhány, nagyon hátrányos szociális helyzetű megyében romlott-e a fiatalok iskolázottsága, és csak ott nőtt-e a korai iskolaelhagyók aránya és csökkent a legalább középfokú végzettségüké?

Az 1. táblázat megyék szerint veti össze, hogyan változott Magyarországon 2014 és 2023 között a korai iskolaelhagyók, valamint a legalább középfokú végzettségük aránya a 20–24 évesek csoportjában. A megyei összehasonlítás azt mutatja, hogy kiugróan nagyok az országon belüli különbségek. Miközben 2023-ig a középfokú végzettségük aránya a 20–24 évesek között már Budapesten és négy megyében elérte a 2030-ra kitűzött 90%-os céltérteket (Csongrád-Csanád, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Zala megyében), addig Nógrád megyében csak 72% volt az arány. A középfokú végzettségük aránya 11 megyében csökkent 2014 és 2023 között, és öt megyében nőtt (Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Komárom-Esztergom, Tolna, Zala).

⁵A 2016 óta érvényes besorolás szerint a magyar NUTS2 szintű régiók: Budapest, Pest, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld.

1. táblázat. *A korai iskolaelhagyók aránya és a legalább középfokú végzettségűek aránya a 20–24 évesek között Magyarországon megyék szerint, 2014-ben és 2023-ban (%)*

Megye	A korai iskolaelhagyók aránya			A legalább középfokú végzettségűek aránya		
	2014	2023	Változás (%)	2014	2023	Változás (%)
Budapest	4,8	5,8	20,8	91,4	90,7	-0,8
Baranya	12,8	11,6	-9,4	82,9	84,5	1,9
Bács-Kiskun	12,7	13,2	3,9	84,3	83,5	-0,9
Békés	7,5	17,4	132,0	88,5	81,3	-8,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	20,5	17,3	-15,6	74,7	81,4	9,0
Csongrád-Csanád	4,1	4,3	4,9	94,6	94,6	0,0
Fejér	10,0	8,3	-17,0	85,0	92,6	8,9
Győr-Moson-Sopron	8,4	3,2	-61,9	90,3	91,8	1,7
Hajdú-Bihar	12,1	13,9	14,9	85,0	81,0	-4,7
Heves	14,8	17,2	16,2	84,5	77,9	-7,8
Komárom-Esztergom	18,6	12,0	-35,5	79,7	86,0	7,9
Nógrád	15,3	25,5	66,7	78,0	72,0	-7,7
Pest	9,9	10,9	10,1	86,3	85,3	-1,2
Somogy	17,3	19,7	13,9	78,1	77,7	-0,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	18,2	18,4	1,1	78,3	77,0	-1,7
Jász-Nagykun-Szolnok	11,6	17,3	49,1	86,6	77,7	-10,3
Tolna	13,1	11,4	-13,0	83,0	86,6	4,3
Vas	10,3	6,4	-37,9	88,3	87,8	-0,6
Veszprém	8,9	12,2	37,1	89,3	82,5	-7,6
Zala	10,9	7,1	-34,9	83,2	91,2	9,6

Forrás: A KSH Munkaerő-felmérés megfelelő évi adatai felhasználásával saját számítások.

Három megyében pedig (Baranya, Csongrád-Csanád, Győr-Moson-Sopron) nagyjából változatlan maradt (a növekedés 1%-nál kisebb volt). Ez a csökkenés nem egyszerűen azzal függött össze, hogy mekkora volt az adott megyében a hátrányos helyzetű tanulók⁶ aránya vagy, hogy mekkora volt a középfokú végzettségű fiatalok arányának kiinduló, 2014-ben megfigyelhető szintje. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében például mindvégig nagyobb volt a hátrányos helyzetű tanulók aránya, mint Nógrád megyében⁷, s annak ellenére, hogy a két megyében

⁶A hátrányos helyzetű tanulók definícióját lásd Varga szerk. (2024: 30).

⁷A hátrányos helyzetű tanulók arányának megyék szerinti bontását lásd *A közoktatás indikátorrendszere, 2023. A2.2. indikátor elérhetősége:* <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2024/04/A2.2.xlsx>.

2014-ben közel egyenlő volt a legalább középfokú végzettségű fiatalok aránya (78, illetve 78,3%), mégis 2023-ra Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az arány mindössze 1,7%-kal csökkent, míg Nógrád megyében 8%-kal.

A korai iskolaelhagyók arányának megyei összehasonlításából azt látjuk, hogy az arány 12 megyében nőtt és 8 megyében csökkent. Extrém mértékű, 132%-os növekedést látunk Békés megyében, ahol 2014-ben még csak a 18–24 éves fiatalok 7,5%-a volt korai iskolaelhagyó, 2023-ra azonban már 17,4%-ra nőtt ez az arány. Nagyon eltérő kiinduló szintekről, nagyon nagyarányú, két számjegyű növekedést lehetett megfigyelni még Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Veszprém megyében és Budapesten is. (Budapesten a növekedés ellenére is jóval kisebb maradt az arány az uniós célértéknél.) 2023-ban hat megyében volt kisebb a korai iskolaelhagyók aránya, mint az uniós célérték, míg ugyanebben az évben Nógrád megyében 25,5% volt az arány.

Az a tény, hogy a megyék egy jelentős részében a 2020-ra előirányzott 10%-os uniós célértéket meghaladó volt a korai iskolaelhagyók aránya 2023-ban, azt is előrevetíti, hogy a következő években tovább fog romlani a legalább középfokú végzettségű fiatalok aránya is. Mivel ezek a fiatalok még nagyon hosszú ideig lesznek munkaképes korúak és – az eddigi tapasztalatok szerint – későbbi életpályájuk során már nehezen szereznek magasabb végzettséget, vagy sajátítanak el újabb ismereteket, készségeket, ezért minden valószínűség szerint, komoly korlátot fognak jelenteni a gazdaság számára.

5. A fiatalok oktatási részvétele európai uniós összehasonlításban

A tankötelezettségi korhatár csökkentése Magyarországon növelte a nem tanuló fiatalok arányát, elsősorban a 16–18 éves korosztályban (lásd pl. Hermann 2019; Varga szerk. 2024). A 2. táblázat az oktatásban résztvevők arányát mutatja a 15–19 és a 20–29 évesek korcsoportjában együttesen és nemek szerint is.

Az előbbi korcsoport egyértelműen a középiskolás korúak részvételi arányát mutatja, az utóbbi zömmel a felsőfokú képzési korúakat és kisebb részben a középiskolás korúakat is. 2014 és 2022 között az EU27 átlagát tekintve mindkét korcsoportban növekedett az oktatásban résztvevők aránya. Magyarországon mindkét korcsoportban csökkent az arány, a 15–19 évesek között 2,5%-kal, a 20–29 évesek között több mint 10%-kal. A magyarországi csökkenés a két nem esetében a 15–19 évesek és a 20–29 évesek között is nagyon hasonló arányú volt.

2012 után számos oktatási reform lehetett hatással a korai iskolaelhagyásra, vagy a közép (és felsőfokú) végzettség megszerzésének valószínűségére, így a tankötelezettségi korhatár csökkentése, a közoktatás irányításának, fenntartásának központosítása, vagy a szakképzési reformok. A 16 éves tankötelezettségi

2. táblázat. Az oktatásban résztvevők aránya a fiatal korcsoportokban az EU27 átlagában és Magyarországon, 2014-ben és 2022-ben (%)

	15–19 évesek			20–29 évesek		
	2014	2022	Változás (%)	2014	2022	Változás (%)
Együtt						
EU27	85,7	87,0	1,5	27,9	29,9	7,1
Magyarország	86,4	84,2	-2,5	25,2	22,6	-10,3
Férfiak						
EU27	85,1	86,0	1,1	26,0	27,4	5,5
Magyarország	85,7	83,5	-2,6	23,7	21,2	-10,5
Nők						
EU27	86,4	88,1	2,0	29,8	32,5	9,1
Magyarország	87,2	85,0	-2,5	26,8	24,1	-10,1

Forrás: OECD Data Explorer, <https://data-viewer.oecd.org/?chartId=e7e46ba1-c5af-4a4c-a306-c0f239d694cf>.

korhatár először azt a születési évjáratot érintette, akik 2012 szeptemberében kezdték meg a középiskolai tanulmányaikat, tehát azokat, akik aztán legkorábban 2016-ban lettek 18, 2018-ban 20 és 2022-ben 24 évesek. Vagyis, a korai iskolaelhagyók arányának mutatójában, mely a 18–24 éveseket vizsgálja, először 2017-ben került be egy olyan születési évjárat a vizsgált korcsoportba, akikre már az új tankötelezettségi szabályok vonatkoztak, majd a rákövetkező években évről évre nőtt ezek aránya. Hasonlóan, a legalább középiskolai végzettségű 20–24 évesek mutatójában a tankötelezettségi korhatár csökkentésének hatását először 2019-től láthatjuk. Ezért a leíró statisztikákból nem dönthető el, hogy hogyan változtak a vizsgált mutatók a tankötelezettségi korhatár emelése után.

Az eddigi kutatásokból nem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy akár a tankötelezettség változásának, akár az egyéb oktatási reformoknak mekkora hatása volt a középfokú végzettséget megszerzők vagy a korai iskolaelhagyók arányának változására a fiatalok között. Hermann (2019) úgy találta, hogy a részvételi arányok csökkenése nem járt együtt a középfokú végzettséget szerzők arányának számottevő csökkenésével, mivel a reform nyomán 18 éves kor alatt döntően azok léptek ki a közoktatásból, akik a reform bevezetése előtt is lemorzsolódtak volna az iskola elvégzése nélkül, miután elérték a 18 éves korhatárt. Hermann és Horn (2023) a szakképzési reform hatását vizsgálva azt mutatta ki, hogy a reform rontotta a tanulók általános készségeit, de csökkentette a lemorzsolódás valószínűségét, és legalább rövid távon növelte a középfokú végzettség megszerzésének valószínűségét (azok esetében, akik bekerültek a középfokú oktatásba). Hermann és Semjén (2023) azt találta, hogy az oktatási centralizáció,

melynek az esélykiegyenlítés volt a deklarált célja, nem csökkentette a szegény és a jómódú települések tanulói közötti, illetve a család társadalmi-gazdasági helyzete szerint eltérő tanulói összetételű iskolák közötti teljesítménykülönbségeket. Ami azt jelenti, hogy nem csökkentette a – tanulmányi eredményen keresztül ható – továbbtanulási választásokat sem. Hermann és Kisfalusi (2023) azt is bemutatta, hogy azok a tanulók, akik olyan iskolába járnak, ahol magas a nagy szegénységben élő tanulók aránya, nem csak a teszteredményeken keresztül közvetett hatás miatt hoznak eltérő továbbtanulási döntéseket, mint azok, akik nem ilyen iskolába járnak, valamint hogy az iskoláknak a későbbi oktatási döntésekre gyakorolt hatása ugyanolyan fontos lehet, mint a teljesítményekre. Végül, Hermann és szerzőtársai (2024) azt találták, hogy ebben az időszakban jelentős mértékben nőtt a különböző társadalmi helyzetű diákok iskolák közötti elkülönülése, és különösen az alacsony státuszú diákok szegregációja erősödött. Az időszak második felében a teszteredmények társadalmi helyzet szerinti különbségei is növekedtek, ami meghatározhatta a továbbtanulási döntéseket is.

Bármekkora is volt a különböző oktatási reformok és egyéb tényezők hozzájárulása a korai iskolaelhagyók arányának növekedéséhez, és a legalább középfokú végzettségük arányának csökkenéséhez, az eredmény az lett, hogy a szakpolitika nem tudta megállítani sem a középfokú végzettségű fiatalok arányának csökkenését, sem a korai iskolaelhagyók arányának növekedését, vagy nem is törekedett erre.

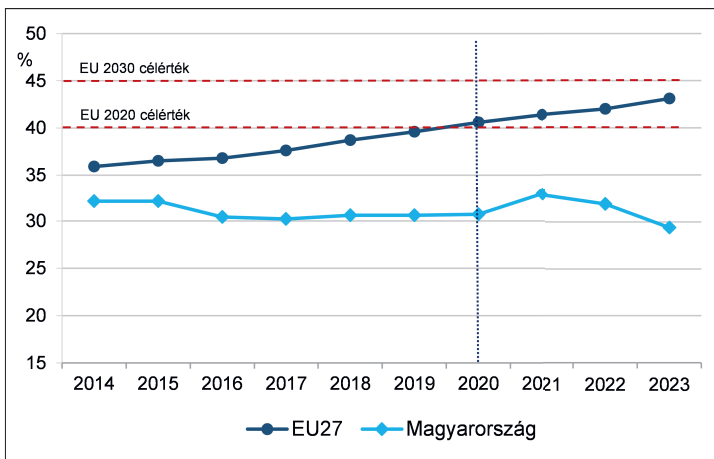
6. A felsőfokú végzettségű fiatalok aránya

Az iskolázatlan fiatalok arányának csökkentése mellett a felsőfokú végzettségük arányának növelése is kiemelt uniós cél. A 7. ábra azt mutatja be, hogy hogyan változott a felsőfokú végzettségű 25–34 éves fiatalok aránya 2014 és 2023 között az EU27 átlagában és Magyarországon, a 8. ábrán ugyanezt látjuk nemek szerinti bontásban. A 9. ábra 2014-ra és 2023-ra mutatja be részletesen, hogy mekkora volt a fiatal diplomások aránya az egyes EU-országokban.

A 27 EU-ország átlagában 2014 és 2023 között nagyjából egyenletesen növekedett a diplomás fiatalok aránya, s a vizsgált időszakban 36%-ról 43%-ra nőtt, 2020-ra pedig elérte az erre az időpontra kijelölt 40%-os uniós célértéket. Magyarországon, ezzel szemben 2015 után a diplomás fiatalok aránya az induló 32%-ról 30% körülire értékre csökkent, és ezen a szinten maradt 2021-ig. 2021-ben nagyobb növekedést látunk (33%), majd 2022-ben, bár ismét csökkenni kezdett a diplomások aránya (32%), a korábbi éveknél magasabb szinten maradt.

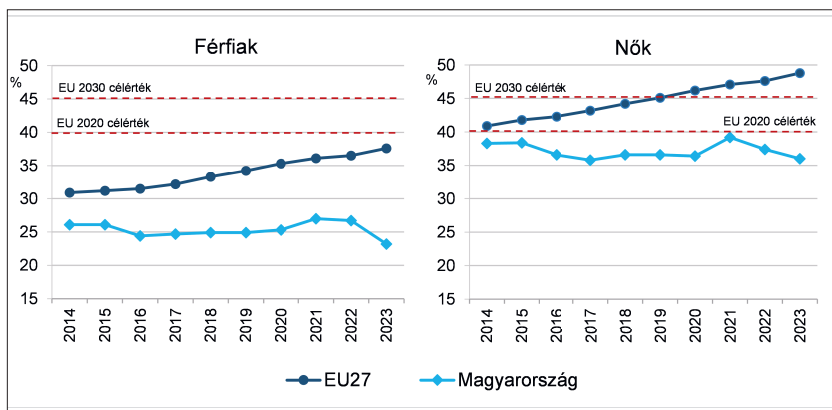
Végül, 2023-ra ismét csökkenni kezdett az arány, ekkor viszont már 30% alá került, vagyis a 2030-ra kitűzött 45%-os uniós célértéktől 16%-kal maradt el.

7. ábra. A felsőfokú végzettségűek aránya a 25–34 éves népességben Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_ifse_03_custom_12963033/default/table.

8. ábra. A felsőfokú végzettségűek aránya a 25–34 éves népességben nemek szerint Magyarországon és az EU27 átlagában, 2014–2023 (%)

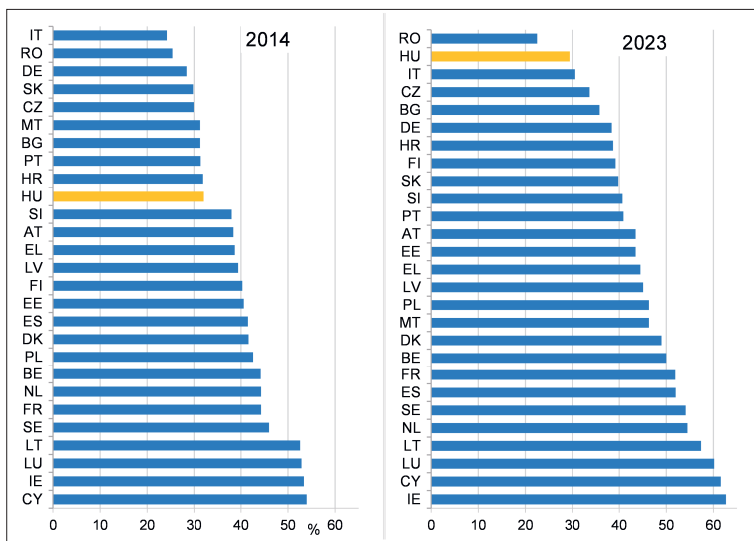


Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_ifse_03_custom_12963033/default/table.

Az EU27-országokban a felsőfokú végzettségű 25–34 éves férfi ak aránya átlagosan 2014-ben nagyjából 30% volt, majd egyenesen növekedés nyomán 2023-ra 37,6%-ra nőtt, amivel megközelítette a 2020-ra kitűzött uniós célértéket. A 25–34 éves nők között az EU27 átlagában az arány már 2014-ben elérte a 2020-as uniós célértéket, 40,9% volt, 2023-ra pedig megközelítette a 2030-ra kitűzöttet is (48,8%). Míg az EU27 átlagában, a teljes időszakban nagyjából egyenesen nőtt a felsőfokú végzettségű fi atalok aránya, Magyarországon mindkét nem esetében először csökkenést, majd stagnálást, végül, a 2021-ben megfi gyelt átmeneti növekedést követően ismét csökkenést látunk. A magyar 25–34 éves férfi ak között 2023-ban már csak 23%-nak volt felsőfokú végzettsége, a 2014-es 26%-kal szemben. Bár a magyar nők körében a férfi aknál jóval magasabb a diplomások aránya mindkét időpontban, de esetükben is csökkenés látható: 38%-ról 36%-ra.

Az országok szerinti összehasonlítás (9. ábra) azt mutatja, hogy 2014-ben még kilenc uniós tagállamban volt kisebb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint Magyarországon. 2024-re már csak egyetlen országban, Romániában volt

9. ábra. A felsőfokú végzettségűek aránya a 25–34 éves népességben az EU-országokban, 2014 és 2023 (%)



Forrás: Eurostat online adatbázis, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_ifse_03_custom_12963033/default/table.

Megjegyzés: Az országnevek rövidítésének feloldását lásd a 3. ábra alatt.

kisebb az arány. Az elmúlt 10 évben, valamennyi tagállamban növekedett a diplomás fiatalok aránya, Románia és Magyarország kivételével, ahol csökkent.

A 240 NUTS2 szintű európai régió, melyre rendelkezésre álltak adatok, 30%-ában (72 régióban) a felsőfokú végzettségű 25–34 évesek aránya már 2022-re elérte vagy meghaladta a 45%-os, 2030-ra kiüzlött célértéket (Eurostat 2023). Tizenkét olyan régió volt, ahol a 25–34 éves fiatalok legalább 60%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ezek közé tartozott Budapest is, 62,3%-os aránnyal. Az eloszlás alján 17 olyan uniós régió helyezkedett el, ahol a 25–34 évesek csupán kevesebb mint egynegyede rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ezek között volt három magyarországi régió is: Észak-Magyarország a négy legrosszabbul teljesítő európai régió között volt 18,2%-os aránnyal, de Észak-Alföld (22,6%) és Nyugat-Dunántúl is (22,9%) bekerült a 17 legrosszabb régió közé. A többi magyarországi NUTS2 szintű régióban is jóval az uniós átlag alatti volt a felsőfokú végzettségű fiatalok aránya 2022-ben: Pest 32,4%; Dél-Dunántúl 25,5%; Közép-Dunántúl 25,4% és Dél-Alföld 25,6%.

A felsőfokú végzettségű fiatalok arányának csökkenésében bizonyosan szerepet játszott a fiatal diplomások kivándorlása is (lásd Hárs–Simon 2020), de meghatározó szerepe a felsőoktatást érintő oktatáspolitikai döntéseknek volt (Polónyi 2018, 2021). A 2021-ben tapasztalt átmeneti növekedés a felsőfokú végzettségűek arányában annak a következménye volt, hogy – a Covid-járványra hivatkozva – 2020-ban nyelvvizsga-amnesztiát jelentett be a felsőoktatás irányításáért felelős Információs és Technológia Minisztérium. Minden hallgatónak, aki 2020. augusztus 31-ig sikeres záróvizsgát tett, elengedték a diplomához szükséges középfokú nyelvvizsga követelményét. Az intézkedés 2021-ben is érvényben maradt, és ennek következtében 2020-ban 110 ezer, 2021-ben 25 ezer olyan hallgató kapott oklevelet e könnyítésnek köszönhetően, aki korábban a nyelvvizsga hiánya miatt nem kapta meg a diplomáját. Ez azonban csak egy egyszeri hatás volt.

7. Összefoglalás

A tanulmányban bemutatott elemzés szerint 2014 és 2023 között romlott a fiatalok iskolázottsága Magyarországon. Mindhárom mutató – a legalább középfokú végzettségűek aránya, a korai iskolaelhagyók aránya és a felsőfokú végzettségűek aránya – szerint rosszabbodott a magyar fiatalok iskolázottsági helyzete az uniós országokkal összevetve, és egyre messzebb került az uniós célértékektől. Ez komoly hatással lehet a következő évtizedekben a magyar munkaerőpiacra, gazdaságra és társadalomra. Az országos átlagok nagyon nagy, és növekvő

regionális különbségeket takarnak. Budapest valamennyi mutatót tekintve messze kiemelkedik az ország egyéb régiói közül, bár az iskolázottság romlása már itt is megfigyelhető volt. A főváros nélkül számított országos átlagok jóval nagyobb romlást mutatnak, még komolyabb problémákat vetítenek előre.

Irodalom

- Agénor, P.-R. (2017): Caught in the middle? The economics of middle-income traps. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 31, No. 3, 771–791. p.
- Agénor, P.-R. – O. Canuto (2015): Middle-income growth traps. *Research in Economics*, Vol. 69, No. 4., 641–660. p., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rie.2015.04.003>.
- Aghion, P. – C. Antonin – S. Bunel (2019): Artificial intelligence, growth and employment: The role of policy. *Economie et Statistique (Economics and Statistics)*, No. 510-511-5., 150–164. p.
- Albinowski, M. – P. Lewandowski (2024): The impact of ICT and robots on labour market outcomes of demographic groups in Europe. *Labour Economics*, Vol. 87, 102481. p., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2023.102481>.
- Brunello, G. – L. Rocco (2017): The labor market effects of academic and vocational education over the life cycle: Evidence based on a British cohort. *Journal of Human Capital*, Vol. 11, No. 1, 106–166. p., DOI: <https://doi.org/10.1086/690234>.
- COM (2010): Európa 2020. Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. A Bizottság közleménye. COM (2010) 2020 Brüsszel: Európai Bizottság. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6a915e39-0aab-491c-8881-147ec91fe88a/language-hu>.
- COM (2021): A Tanács állásfoglalása az oktatás és képzés terén az európai oktatási térség létrehozása érdekében és azon túlmutatóan folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszeréről (2021–2030). Az Európai Unió hivatalos lapja, 2021. febr. 26. (2021/C 66/01). Dokumentum 32021G0226(01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A32021G0226%2801%29>.
- Eurostat (2023): Eurostat Regional Yearbook – 2023 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2785/606702>.
- Eurostat (2024): Education and Training, Policy context. EU-level target and data. European Commission weboldala: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/information-data/policy-context#:~:text=Additionally%2C%20the%20C%20A0share%20of%20people%20aged%20to%202024%20with%20at%20least%20an%20upper%20secondary%20qualification%20A0is%20a%20supplementary%20indicator%20that%20complements%20the%20EU%2Dlevel%20target%20on%20early%20leavers%20from%20education%20and%20training.>
- The Federal Government Germany (2017): The Government report on wellbeing in Germany. Berlin: The Federal Government of Germany, <https://www.gut-leben-in-deutschland.de/downloads/Government-Report-on-Wellbeing-in-Germany.pdf>.
- Hanushek, E. A. – L. Woessmann (2023): The knowledge capital of nations: Education and the economics of growth. Cambridge, MA, US: The MIT Press.
- Hárs Á. – Simon D. (2020): Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás. *Kül-gazdaság*, 64. évf. 5–6. sz., 60–100. p., DOI: <https://doi.org/10.47630/KULG.2020.64.5-6.60>.

- Hermann Z. (2019): A tankötelezettségi korhatár csökkentésének hatása a lemorzsolódásra. In: Fazekas K. – Csillag M. – Hermann Z. – Scharle Á. (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2018. Budapest: KRTK, Közgazdaság-tudományi Intézet, 69–75. p.
- Hermann, Z. – D. Horn (2023): The effect of decreased general training on skills and dropout – Evidence from a vocational school reform in Hungary. *Education Economics*, Vol. 31, No. 6, 725–734. p., DOI: <https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2160432>.
- Hermann, Z. – D. Kisfalusi (2023): School segregation, student achievement, and educational attainment in Hungary. *International Journal of Comparative Sociology*, online: 21 Sept. 2023., DOI: <https://doi.org/10.1177/00207152231198434>.
- Hermann Z. – Semjén A. (2023): Az oktatásirányítás és -finanszírozás központosításának hatása az oktatási egyenlőtlenségekre. In: Szabó-Morvai Á. – Pető R. (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2022. Budapest: HUN-REN, KRTK, Közgazdaság-tudományi Intézet, KTI, 119–125. p.
- Hermann Z. – Kertesi G. – Varga J. (2024): A teszteredmények társadalmi egyenlőtlensége és az általános iskolai szegregáció. *Közgazdasági Szemle*, 71. évf. 4. sz., 353–378. p., DOI: <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2024.4.353>.
- Polónyi I. (2018): A hazai felsőoktatás felvételi tendenciái és hallgatólétszámának néhány jellemzője. In: Kovács G. – Temesi J. (szerk.): A magyar felsőoktatás egy évtizede. 2008–2017. NFKK Kötetek 2. Budapest: Budapest Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 79–97. p.
- Polónyi I. (2021): A felvételi követelmény megváltozásának hatása a felsőoktatás területi rekrutációjára. *Tér és Társadalom*, 35. évf. 2. sz., 110–124. p., DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.35.2.3310>.
- Varga J. (szerk. 2024): A közoktatás indikátorrendszere 2023. Budapest: HUN-REN KRTK, Közgazdaság-tudományi Intézet, https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2024/05/Indikator_kotet_2023.pdf.